

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ОМАРОВ АМІЛ АЗАД ОГЛИ

УДК 343.13

ІНСТИТУТ ПІДСЛІДНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Туманянець Ануш Робертівна,
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого,
доцент кафедри кримінального процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Щур Богдан Володимирович,
Львівський торговельно-економічний
університет, завідувач кафедри кримінального
права та процесу, заслужений юрист України;

кандидат юридичних наук, доцент
Гринюк Володимир Олексійович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, доцент кафедри правосуддя.

Захист відбудеться «19» червня 2017 р. о «10» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано «18» травня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процеси реформування кримінального судочинства, які нині відбуваються в Україні, не могли не торкнутися системи органів досудового розслідування та їх повноважень. Так, окремі з них (принаймні, де-юре) були позбавлені невластивої функції розслідування, компетенція деяких була звужена, інших же, навпаки, – розширена. Україна не пішла шляхом консолідації слідчих органів та зосередження повноважень по розслідуванню кримінальних правопорушень у межах однієї державної інституції, а обрала напрямок спеціалізації цих органів. Такий вектор розвитку цілком природньо зумовив, у свою чергу, існування порівняно значної кількості самостійних органів досудового розслідування.

Вагомий внесок у наукове дослідження безпосередньо інституту підслідності зробили О. В. Баулін, І. Г. Башинська, Л. М. Гусев, З. З. Зінатулін, Н. В. Османова, О. В. Останін, М. С. Салахов, О. В. Селютін, Л. Д. Чулюкін, В. Н. Ягодінський, А. З. Якубова. У межах вітчизняної кримінальної процесуальної доктрини окреме місце займає дисертація Ю. І. Кицана «Підслідність кримінальних справ». Окрім цього, проблеми підслідності були предметом дослідження авторами робіт, присвячених загальним положенням досудового розслідування (В. О. Гринюк, Л. І. Малахова, О. Ю. Татаров, Б. В. Щур та ін.), теорії компетенції (Л. М. Лобойко, Ю. М. Тихомиров та ін.), особливостям визначення підслідності окремих відомств (Н. І. Рязанова, О. В. Бутенко та ін.), а також підслідності окремих видів кримінальних правопорушень (Ю. В. Федорчук, О. М. Тараненко, М. І. Карпенко, І. І. Мусієнко, С. О. Гриненко та ін.).

У той же час, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, чимало проблем як доктринального, так і суто прикладного характеру наразі не знайшли однозначного вирішення. До того ж в умовах реформування кримінального процесуального законодавства України, зміни парадигми кримінального процесу в цілому, закладення принципово нових підходів в організацію досудового розслідування переважна більшість наукових досліджень, які ґрунтуються на раніше діючому законодавстві, значною мірою втратили свою актуальність.

Саме брак однозначності поглядів у науці кримінального процесу щодо питань правової природи, поняття, функціонального навантаження інституту підслідності, теоретична невизначеність стосовно доцільності або недоцільності виділення окремих видів підслідності, дискусійність наукових поглядів щодо взаємопов'язаності підслідності й підсудності кримінальних проваджень, відсутність ґрунтовних досліджень інституту підслідності в аспекті міжнародно-правової допомоги у кримінальному судочинстві й низка інших чинників визначають актуальність поданої на захист дисертаційної роботи, її важливість як для теорії кримінального процесу, так і для правотворчої практики і правозастосування. Вибір теми дисертації зумовлений

також наявними спорами про підслідність, викликаними суперечливістю або неоднозначністю правового регулювання порушеного питання.

З огляду на висловлене можемо констатувати, що нині існує необхідність у проведенні комплексного наукового дослідження, виробленні науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині правової регламентації інституту підслідності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і є складовою частиною цільової комплексної програми «Судова влада: проблеми організації та діяльності» (номер державної реєстрації 0111U000957). Тема дисертації «Інститут підслідності в кримінальному провадженні» затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на засіданні вченої ради Університету від 11 вересня 2015 р. (протокол № 1).

Мета й задачі дослідження. Метою роботи є отримання нових результатів у вигляді наукових висновків щодо характеристики інституту підслідності у кримінальному процесуальному праві, встановлення специфіки механізмів його реалізації, а також вирішення теоретичних і практичних питань, пов'язаних із удосконаленням нормативної моделі вказаного інституту та правозастосування у цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети ставилися такі основні задачі:

- узагальнити існуючі наукові підходи визначення поняття «підслідність у кримінальному процесі»;
- з'ясувати значення підслідності як інституту кримінального процесуального права;
- розкрити генезу теоретичних і нормативних основ інституту підслідності у кримінальному провадженні;
- охарактеризувати теоретичні підходи до встановлення видів підслідності і здійснити їх доктринальну корекцію, на підставі чого запропонувати нові законодавчі конструкції;
- установити специфіку реалізації інституту підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства й окреслити наявні проблеми;
- виявити недоліки правового регулювання інституту підслідності у кримінальному процесі і сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на його вдосконалення.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, які виникають і розвиваються під час визначення органу, що має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення.

Предметом дослідження є інститут підслідності в кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Методологічні підвалини дисертаційної роботи становить сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що мають місце у сучасній правовій доктрині. З урахуванням специфіки цілей, задач, об'єкта і предмета дисертації, для повного розкриття змісту її теми використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи, які застосовуються в юридичній науці.

Звернення до діалектичного методу забезпечило розгляд інституту підслідності з позиції цілісності явища і взаємопов'язаності окремих його елементів. Оперування формально-логічним методом дало можливість розмежувати й охарактеризувати такі категорії, як «компетенція», «юрисдикція», «підслідність», сформулювати дефініцію підслідності як кримінального процесуального інституту. Системно-структурний метод було задіяно як для здійснення деталізованого розподілу, так і для узагальнення видів підслідності. За допомогою порівняльно-правового методу було виявлено спільні й відмінні риси нормативної регламентації питань розподілу кримінальних проваджень між органами досудового розслідування за національним та іноземним законодавством. Методи моделювання й абстрагування стали в нагоді при опрацюванні науково-теоретичних моделей змін до кримінального процесуального законодавства України з метою вдосконалення правового регулювання інституту підслідності. Звернення до методу узагальнення забезпечило можливість звести послідовно одиничні факти в єдине ціле і сформулювати обґрунтовані висновки, спрямовані на вдосконалення законодавчого впорядкування досліджуваних питань, на подолання його колізій і прогалин.

Указані методи застосовувалися комплексно, що сприяло забезпеченню всебічності, повноти й об'єктивності проведеного дослідження, обґрунтованості й узгодженості сформульованих у дисертації висновків, а також достовірності отриманих результатів.

Нормативно-правове й інформаційне підґрунтя дисертації склали: Конституція України; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; рішення ЄСПЛ; КПК України; закони й підзаконні нормативно-правові акти України; постанови Пленуму ВСУ, постанови Пленуму та інформаційні листи ВССУ; законодавство зарубіжних держав; КПК України 1960р.

Теоретичною основою дисертаційної роботи послугували наукові праці в галузі історії права, загальної теорії права, кримінального, кримінального процесуального, міжнародного права.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, отримані в результаті здійсненого автором узагальнення практики, в межах якого опрацьовано понад 150 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також матеріали понад 100 кримінальних проваджень. У межах дослідження проведено анкетування 100 працівників органів прокуратури Харківської області.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що

дисертація є першою в Україні після прийняття КПК України 2012р. кваліфікаційною науковою працею, в перебігу якої системно й комплексно досліджено інститут підслідності у кримінальному провадженні, отримано нові результати у вигляді наукових висновків, спрямованих на вирішення теоретичних і практичних питань, які складають зміст порушеної проблеми.

До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести наступні.

Уперше:

- аргументовано, що чітка регламентація підслідності на рівні процесуального кодифікованого закону є однією з вагомих гарантій дотримання прав і свобод людини під час здійснення кримінального провадження, оскільки метою інституту підслідності є забезпечення права особи на об'єктивне й неупереджене розслідування і, як результат, – гарантування передбаченого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права особи на справедливий суд;

- сформульовано наукову позицію стосовно поділу всіх видів підслідності на (а) міжвідомчу підслідність, що охоплює підслідність предметну, персональну, альтернативну, універсальну, за зв'язком проваджень, тощо, і (б) внутрішньовідомчу підслідність, яка ґрунтується на правилах територіального розподілу кримінальних проваджень;

- на підставі аналізу значення підслідності як кримінального процесуального інституту акцентовано увагу, що вона є гарантією отримання доказів, що відповідають вимогам допустимості;

- теоретично обґрунтовано існування в рамках міжнародно-правової допомоги 2-х порядків визначення міжвідомчої підслідності між різними органами досудового розслідування: а) підслідність визначається виходячи з відомчої належності державного органу, який є стороною міжвідомчої міжнародної угоди; б) підслідність визначає центральний орган, якщо угоди між державами про надання міжнародної правової допомоги немає або угода має загальнодержавний характер і не містить вказівок щодо взаємодії в межах конкретного відомства;

- зроблено висновок, що при виконанні запиту про проведення окремої процесуальної дії в порядку міжнародного співробітництва керуватися критеріями персональної, універсальної, альтернативної підслідності, а також підслідності за зв'язком проваджень неможливо, оскільки всі вони розраховані на визначення органу, що здійснюватиме розслідування в цілому, і втрачають сенс, коли йдеться про окремо взяту процесуальну дію. Тож єдиним критерієм, який дає можливість встановити виконавця запиту, діяльність якого буде максимально ефективною, є критерій спеціалізації, який закладено в основу предметної (родової) підслідності.

Удосконалено:

- доктринальне визначення поняття підслідності як сукупності правил, дотримання яких дозволяє встановити орган, що має здійснювати досудове

розслідування кримінального правопорушення;

– тлумачення поняття підсудності саме як сукупності правил, додержання яких дозволяє визначити суд, що має здійснювати розгляд кримінального провадження;

– позицію, відповідно до якої, зважаючи на всеосяжний характер міжвідомчого розподілу проваджень у межах предметної підслідності, всі інші її види (персональна, альтернативна, за зв'язком проваджень, універсальна) є приписами-винятками щодо предметної підслідності.

Набули подальшого розвитку:

– науковий підхід, відповідно до якого критеріями, покладеними в основу розподілу проваджень у межах предметної підслідності, є предмет відання органу досудового розслідування і ступінь тяжкості кримінального правопорушення;

– аргументи на підтвердження того, що альтернативна підслідність повинна реалізовуватись у вузько обмеженій кількості випадків, обумовлених специфікою складу відповідного кримінального правопорушення, оскільки нормативне закріплення її правил щодо значної кількості кримінальних правопорушень призводить до небажаної конкуренції між окремими органами досудового розслідування і, по суті, нівелює значення критерію спеціалізації;

– доводи на підтримку висловленої у кримінальній процесуальній літературі точки зору, відповідно до якої зараз у системі кримінального судочинства України відсутні об'єктивні потреби для створення єдиного органу досудового розслідування на зразок слідчих комітетів.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані: а) у науково-дослідницькій сфері – для подальшого вивчення інституту підслідності; б) у законотворчій діяльності – у процесі вдосконалення норм чинного КПК; в) у правозастосовній діяльності – для попередження помилок, що можуть виникати при визначенні компетенції органу досудового розслідування; г) у навчально-методичному процесі – при викладанні курсу «Кримінальний процес», інших навчальних дисциплін, при підготовці підручників, науково-практичних посібників і методичних рекомендацій; д) у науковій роботі студентів та аспірантів при дослідженні тематики підслідності у кримінальному провадженні.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана та схвалена на кафедрі кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні її положення й висновки доповідались автором і були оприлюднені на регіональних і міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Сучасне державотворення та правотворення. Питання теорії та практики» (м. Одеса, 11-12 грудня 2015 р.); «Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності» (м. Львів, 15-16 квітня 2016 р.); «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадського суспільства в Україні» (м.

Запоріжжя, 22-23 квітня 2016 р.); VII Всеукраїнська конференція студентів і аспірантів, присвячена 85-річчю з дня народження академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України Ю. М. Грошевого «Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників» (м. Харків, 24 травня 2016 р.); «Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Дніпро, 4-5 листопада 2016 р.).

Публікації. Основні результати дослідження знайшли відображення в 6-ти наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях (у тому числі одна з них – в зарубіжному науковому виданні (Республіка Молдова), та в тезах 5-ти доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації визначається предметом, метою й задачами дослідження і складається зі вступу, 2-х розділів, що містять 7 підрозділів, з висновків і списку використаних джерел (203 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 214 сторінок, з яких основного тексту – 182 сторінки; список використаних джерел охоплює 26 сторінок; додатки – 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються вибір теми дисертації, її актуальність, зв'язок з науковими програмами, визначаються мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, його методологічне й теоретичне підґрунтя, розкривається наукова новизна роботи, з'ясовується практичне значення одержаних результатів, указується ступінь їх апробації.

Розділ 1. «Підслідність як інститут кримінального процесуального права» складається з 3-х підрозділів.

У *підрозділі 1.1. «Поняття і значення підслідності»* розкрито становлення й розвиток наукових підходів до розуміння підслідності, з'ясовується її значення у кримінальному провадженні.

Обґрунтовується положення, що нині найбільш логічно узгодженим і відповідаючим об'єктивним реаліям кримінальних процесуальних правовідносин, які формуються в рамках правового поля КПК 2012 р., є доктринальне розуміння підслідності як сукупності правил, дотримання яких дозволяє визначити орган, що має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення.

У контексті встановлення сутності поняття «підслідність» розкривається наявність змістових зв'язків з такими категоріями, як «юрисдикція», «компетенція», «підвідомчість», що, однак, не дає права ототожнювати їх з підслідністю за нормативно-змістовим навантаженням. Екстраполяція наведеного теоретичного висновку на чинне кримінальне процесуальне законодавство України дозволяє сформулювати пропозицію щодо потреби термінологічної корекції окремих нормативних приписів.

У *підрозділі 1.2. «Історія виникнення і розвитку інституту підслідності»* наголошується, що ґрунтовний огляд еволюції кримінального

процесуального інституту підслідності в законодавстві різних державних утворень на теренах сучасної України надав можливість виділити низку етапів, які відображають виникнення, розвиток та остаточне оформлення зазначеного процесуального інституту, а саме: (1) доповнення обвинувально-змагальної моделі кримінального процесу слідчо-розшуковими елементами як передумова виникнення стадії досудового розслідування й підслідності як взаємопов'язаних процесуальних феноменів (період з часів Київської Русі до втрати Україною автономії наприкінці XVIII ст.); (2) нормативне оформлення ідеї досудового розслідування як обов'язкової стадії кримінального процесу й розподіл компетенції по його здійсненню між кількома державними органами з урахуванням специфіки кримінального правопорушення (перша половина XIX ст.); (3) деталізація правил розподілу кримінальних проваджень між різними суб'єктами, уповноваженими здійснювати досудове розслідування, та початок формування підслідності як окремого інституту кримінального процесуального права (друга половина XI ст., зокрема, прийняття Статуту кримінального судочинства 1864р.); (4) остаточне оформлення підслідності як відносно самостійного кримінального процесуального інституту й кримінального процесуального права поняттям «підслідність» (початок XX століття); (5) деформація інституту підслідності у період становлення радянського тоталітаризму шляхом зрощування слідства і дізнання та підміна слідства спрощеними досудовими процедурами (30–50-ті роки XX ст.); (6) становлення й розвиток моделі інституту підслідності в його сучасному розумінні (друга половина XX ст. і до сьогодні).

У підрозділі 1.3. «Порівняльно-правовий аналіз інституту підслідності: досвід зарубіжних держав» досліджується сучасне кримінальне процесуальне законодавство країн пострадянського простору з позиції нормативної регламентації розподілу кримінальних проваджень між органами, уповноваженими здійснювати досудове розслідування.

Дисертантом констатується, що (а) категоріальний апарат, яким оперують КПК держав пострадянського простору для позначення інституту підслідності, не має різких істотних відмінностей: використання самого терміна «підслідність» є традиційним, однак у переважній більшості випадків законодавець не надає його легального визначення; (б) незважаючи на єдину історичну правову базу, сучасна законодавча техніка викладення норм, що складають інститут підслідності, у кримінальному процесуальному законодавстві пострадянських країн суттєво різняться між собою – від спрощеної форми викладення цих норм (зокрема, у КПК країн, які орієнтовані на європейську інтеграцію) до надмірної деталізації й моделювання змішаних конструкцій при визначенні правил розмежування підслідності, що робить норми цього інституту заплутаними і складними для сприйняття (зокрема, у КПК середньоазійських держав); (в) побудова інституту підслідності перебуває у прямому кореляційному зв'язку з існуючою в державі системою органів, уповноважених здійснювати

досудове розслідування. Водночас, у різних державах пострадянського простору відмінності щодо кількості таких органів є доволі істотними (від 3-х до понад 10-ти органів), що значною мірою залежить від того, чи відбулося зрощування в межах правоохоронної системи цих країн органів слідства з органами дізнання.

Розділ 2. «Процесуальний механізм реалізації інституту підслідності в кримінальному судочинстві України: проблеми теорії та практики» охоплює 4 підрозділи.

У підрозділі 2.1. «Види підслідності: проблеми доктринального визначення і правозастосування» з урахуванням цілей дисертації проаналізовані наявні наукові позиції в питанні існування видів підслідності.

З урахуванням законодавчого відокремлення правил підслідності, що стосуються розмежування сфери дії різних органів досудового розслідування (ст. 216 КПК) і правил підслідності, що стосуються розмежування сфери дії слідчих підрозділів у межах одного органу (ст. 218 КПК) автором наводяться аргументи щодо доцільності виокремлення таких видів підслідності: (а) міжвідомчу, до якої слід віднести предметну, персональну, альтернативну, універсальну, за зв'язком проваджень, тощо) і (б) внутрішньовідомчу, що ґрунтується на правилах територіального розподілу кримінальних проваджень. Значна увага в цьому підрозділі приділяється аналізу кожного з видів підслідності.

Підрозділ 2.2. «Процесуальні особливості визначення підслідності кримінальних проваджень і вирішення спорів про підслідність» містить 2 пункти.

У пункті 2.2.1. «Проблемні питання процесуального порядку визначення підслідності» підкреслюється, що правильне вирішення питання про підслідність вимагає від правозастосовника встановлення низки юридичних і фактичних чинників, сукупність яких, у свою чергу, дасть можливість визначити орган, який у конкретній ситуації уповноважений здійснювати досудове розслідування.

З погляду дисертанта, до таких чинників можна віднести: (а) кваліфікацію діяння, (б) правовий статус особи, яка причетна (може бути причетна) до вчинення кримінального правопорушення, або щодо якої вчинено кримінальне правопорушення, (в) розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди, (г) місце вчинення кримінального правопорушення, (д) факт початку кримінального провадження іншим органом досудового розслідування. При цьому невстановлення зазначених обставин може суттєво вплинути на правильність визначення підслідності і як наслідок – знівелювати всі зусилля органу досудового розслідування у процесі збирання, перевірки й оцінки доказів у зв'язку з визнанням їх недопустимими.

Висловлюється пропозиція щодо необхідності посилити прокурорський нагляд за діяльністю слідчого, пов'язаною з кваліфікацією кримінального

правопорушення, у зв'язку з чим пропонується зробити нормативне уточнення стосовно повноважень слідчого, передбачених у ч. 2 ст. 40 КПК, доповнивши їх перелік підпунктом 5-1: «за згодою прокурора змінювати правову кваліфікацію кримінального правопорушення».

Звертається увага на деякі процесуальні відмінності порядку встановлення розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і порядку встановлення розміру предмета кримінального правопорушення. Зазначається, що ці відмінності мають безпосередній зв'язок з питаннями визначення підслідності.

Дисертантом обстоюється позиція про існування 2-х можливих процесуальних порядків для встановлення місця проведення досудового розслідування: (а) «автоматично», якщо збігаються місце вчинення кримінального правопорушення й територіальна юрисдикція органу досудового розслідування, який розпочав кримінальне провадження, і (б) на підставі рішення прокурора, коли місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо або на нього не поширюється юрисдикція відповідного органу.

Наголошується на недоцільності створення єдиного органу досудового розслідування на зразок слідчих комітетів. З одного боку, такий крок спростить відносини між слідчими, які наразі працюють у різних органах досудового розслідування, а з другого – наявність такої розгалуженої системи органів досудового розслідування дозволяє вести мову про професійний підхід слідчих при здійсненні досудового розслідування, що сприятиме забезпеченню його ефективності.

Пункт 2.2.2. «Особливості процедури передачі кримінальних проваджень за підслідністю» присвячено аналізу процедури передачі кримінальних проваджень від одного слідчого до іншого.

Зазначається, що порівняно з правилами визначення підслідності законодавець не встановив чіткої процедури передачі кримінальних проваджень від одного слідчого до іншого. Ця правова прогалина є суттєвим недоліком чинного кримінального процесуального законодавства й потребує відповідних нормативних коректив.

Обґрунтовується, що при передачі кримінального провадження за підслідністю разом з матеріалами, які скеровуються, обов'язково повинні бути надані вмотивована постанова прокурора про зміну підслідності і супровідний лист, що має містити загальний опис переданих документів.

З огляду на виявлені недоліки правового регулювання процедури зміни прокурора при передачі кримінального провадження за підслідністю, вбачається доцільним внести нормативні корективи стосовно окремих положень КПК, а саме: (а) ч. 3 ст. 37 КПК після слів «звільнення з органу прокуратури» слід доповнити словами «у випадку зміни територіальної підслідності кримінального провадження» і (б) ч. 3 ст. 37 КПК доцільно доповнити новим абзацом такого змісту: «Якщо при зміні підслідності

кримінальне провадження буде віднесене до підслідності Національного антикорупційного бюро України, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури повинен не пізніше наступного робочого дня призначити прокурора для здійснення процесуального керівництва в даному кримінальному провадженні з числа прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури». Указані законодавчі зміни забезпечать нормативне підґрунтя для оперативної заміни прокурорів, що підвищить ефективність як наглядової діяльності прокуратури, так і самого досудового розслідування.

У підрозділі 2.3. «Взаємозв'язок підслідності й підсудності кримінальних проваджень» констатується, що підслідність і підсудність спрямовані на досягнення єдиної мети – визначення органу, уповноваженого здійснювати досудове розслідування й судовий розгляд. Проте підслідність і підсудність подібні не лише за метою, досягнення якої вони покликані забезпечити. Схожість цих двох правових інститутів можна помітити і при встановленні критеріїв, за якими виділяють різні види підслідності й підсудності.

Підкреслюється, що встановлення паралелей між територіальною підслідністю й підсудністю та персональною підслідністю та підсудністю особливих складнощів не викликає і значною мірою є очевидним, проте критерій інстанційності, будучи звичним для судового розподілу кримінальних проваджень, на перший погляд, не передбачає відповідного аналога в інституті підслідності. Утім, більш детальний аналіз нормативних положень, які регламентують порядок визначення підслідності, дозволяє стверджувати, що певна аналогія в цьому питанні все ж можлива.

З метою внесення пропозицій з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства здійснено проєкцію використання правила визначення предметної підслідності на питання визначення суду (складу суду), встановленого законом. Аргументується думка, що створення спеціалізованих судів є економічно необґрунтованим і взагалі недоцільним.

У підрозділі 2.4. «Проблемні питання застосування інституту підслідності при здійсненні міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства» особливу увагу приділено аналізу форм реалізації міжнародного співробітництва, які вимагають звернення до інституту підслідності.

В роботі наводять аргументи на підтримку точки зору про розмежування 2-х порядків визначення міжвідомчої підслідності між різними органами досудового розслідування при виконанні міжнародної правової допомоги при провадженні окремих процесуальних дій: (а) підслідність визначається з урахуванням відомчої належності державного органу, який є стороною міжвідомчої міжнародної угоди, і (а) підслідність визначає центральний орган (ГПУ), якщо угоди між державами про надання міжнародної правової допомоги немає або угода має загальнодержавний характер і не містить вказівок щодо взаємодії в межах конкретного відомства.

Звертається увага на особливості визначення територіальної підслідності щодо виконання окремої процесуальної дії, про яку йдеться в запиті, в рамках надання міжнародної правової допомоги (за місцезнаходженням особи або речей, за місцем прогнозованого здійснення протиправних дій).

У контексті дослідження встановлення підслідності кримінального провадження, яке буде здійснюватися у порядку перейняття, пропонується виокремлювати такі етапи: (1) ГПУ, отримавши запит про здійснення кримінального провадження у порядку перейняття, визначається з попередньою кваліфікацією кримінального правопорушення, щодо якого надійшли відповідні матеріали, й у разі встановлення підслідності відповідного кримінального правопорушення органам НАБУ направляє їм всі матеріали, що стосуються запиту; (2) якщо буде встановлено, що відповідне кримінальне правопорушення не підслідне органам НАБУ, ГПУ встановлює регіональну прокуратуру, в якій має бути проведено досудове розслідування, і направляє до неї запит іноземної держави з усіма матеріалами; (3) регіональна прокуратура на основі положень ст. 218 КПК встановлює конкретну місцеву прокуратуру, прокурор якої здійснюватиме нагляд за відповідним кримінальним провадженням у порядку перейняття, і направляє всі матеріали до цієї прокуратури; (4) прокурор місцевої прокуратури, керуючись п. 17 ч. 2 ст. 36 КПК, на підставі положень статей 216 та 218 КПК визначає орган досудового розслідування, який здійснюватиме кримінальне провадження у порядку перейняття, і встановлює територіальну підслідність цього органу досудового розслідування.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо характеристики інституту підслідності в кримінальному провадженні, а також теоретичних і практичних питань, пов'язаних із удосконаленням нормативної моделі вказаного інституту та правозастосування в цій сфері. Проведене дослідження дає можливість сформулювати низку висновків і пропозицій.

1. Безпосереднє завдання інституту підслідності – забезпечення оптимального (з позиції результативності) розподілу кримінальних проваджень між органами, що здійснюють досудове розслідування. Це найбільш наближена і, так би мовити, «технічна» мета цього інституту. Стратегічна ж його мета полягає в забезпеченні права особи на об'єктивне й неупереджене розслідування, і як результат – гарантування передбаченого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права особи на справедливий суд. Отже, чітка регламентація підслідності на рівні КПК є однією з важливих гарантій дотримання прав і свобод людини під час кримінального провадження.

2. Критичне осмислення й аналіз поширених у наукових колах підходів до розуміння підслідності як ознаки досудового розслідування, сукупності ознак кримінального провадження тощо надає можливість виявити наявність у них різного роду недоліків як логічного, так і сутнісного характеру. Підслідність має розглядатися як кримінальний процесуальний інститут, який впливає на процес здійснення досудового розслідування, однак не є його ознакою, сукупністю ознак тощо. На сьогодні найбільш логічно узгодженим і відповідаючим об'єктивним реаліям кримінальних процесуальних правовідносин, що формуються в рамках правового поля КПК 2012 р., є доктринальне визначення поняття підслідності як сукупності правил, дотримання яких дозволяє встановити орган, що має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення.

3. Значення підслідності як кримінального процесуального інституту полягає в тому, що він: (а) є інструментом кримінальної процесуальної політики держави; (б) забезпечує оптимізацію діяльності зі здійснення досудового провадження, (в) надає можливість реалізувати принцип спеціалізації діяльності органів слідства; (г) виключає дублювання діяльності слідчих різних органів досудового розслідування або різних підрозділів одного органу досудового розслідування; (д) створює механізм передачі провадження від одного органу досудового розслідування до іншого; (е) служить процесуальною гарантією реалізації прав і законних інтересів осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування, та інших учасників кримінальних процесуальних відносин; (є) є гарантією отримання доказів, що відповідають вимогам допустимості.

4. Огляд історичного розвитку кримінального процесуального інституту підслідності в законодавстві різних державних утворень на теренах сучасної України дозволяє виокремити низку етапів, які відображають зародження, розвиток та остаточне оформлення цього процесуального інституту: (а) доповнення обвинувально-змагальної моделі кримінального процесу слідчо-розшуковими елементами як передумова виникнення взаємопов'язаних процесуальних феноменів: стадії досудового розслідування й підслідності (період з часів Київської Русі до втрати Україною автономії наприкінці XVIII ст.); (б) нормативне оформлення ідеї досудового розслідування як обов'язкової стадії кримінального процесу й розподіл компетенції по його здійсненню між кількома державними органами з урахуванням специфіки кримінального правопорушення (перша половина XIX ст.); (в) деталізація правил розподілу кримінальних проваджень між різними суб'єктами, уповноваженими здійснювати досудове розслідування і початок формування підслідності як окремого інституту кримінального процесуального права (друга половина XIX ст., зокрема, прийняття Статуту кримінального судочинства 1864 р.); (г) остаточне оформлення підслідності як відносно самостійного кримінального процесуального інституту й поповнення категоріально-термінологічного апарату кримінального

процесуального права поняттям «підслідність» (початок ХХ ст.); (д) деформація інституту підслідності в період становлення радянського тоталітаризму шляхом зрощування слідства й дізнання і підміна слідства спрощеними досудовими процедурами (30-50-ті роки ХХ ст.); (е) становлення й розвиток моделі інституту підслідності в його сучасному розумінні (друга половина ХХ ст. до сьогодення).

5. Визначаючись у дискусійному науковому питанні стосовно доцільності виділення окремих видів підслідності, слід мати на увазі, що остання може розглядатися як узагальнена процесуальна конструкція, а може сприйматися також індивідуалізовано щодо окремо взятого провадження. Коли йдеться про підслідність окремого кримінального провадження, диференціації (виділення видів) підслідності не передбачається, бо з урахуванням сукупності встановлених правил розподілу кримінальних проваджень визначається, який орган буде здійснювати досудове розслідування. Однак у межах інституту підслідності проведення диференціації є неминучим кроком з огляду на те, що систему відповідних норм складають приписи про розподіл кримінальних проваджень, які ґрунтуються на відмінних критеріях.

З урахування законодавчого відокремлення правил підслідності, що стосуються розмежування сфери дії різних органів досудового розслідування (ст. 216 КПК), і правил підслідності, що стосуються розмежування сфери дії слідчих підрозділів у межах одного органу (ст. 218 КПК), види підслідності доцільно поділити на дві укрупнені групи: (а) міжвідомча підслідність, до якої слід віднести предметну, персональну, альтернативну, універсальну, за зв'язком проваджень, тощо, і (б) внутрішньовідомча підслідність, яка ґрунтується на правилах територіального розподілу кримінальних проваджень.

6. В Україні відбувається планомірна розбудова системи органів досудового розслідування. Відповідно, наразі немає об'єктивних потреб впровадження у кримінальне процесуальне законодавство правил універсальної підслідності.

7. Правильне вирішення питання про підслідність у кожній конкретній ситуації вимагає від правозастосовника встановлення низки юридичних і фактичних чинників, а саме: (а) кваліфікацію діяння, (б) правовий статус особи, яка причетна (може бути причетна) до вчинення кримінального правопорушення або щодо якої вчинено кримінальне правопорушення, (в) розмір предмета кримінального правопорушення або завданої ним шкоди, (г) місце вчинення кримінального правопорушення, (д) факт початку кримінального провадження іншим органом досудового розслідування.

8. Процедура встановлення місця проведення досудового розслідування передбачає 2 можливих процесуальних порядки: (а) «автоматично», якщо збігаються місце вчинення кримінального

правопорушення і територіальна юрисдикція органу досудового розслідування, який розпочав кримінальне провадження, і (б) на підставі рішення прокурора, коли місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо або на нього не поширюється юрисдикція відповідного органу.

9. У рамках виконання запиту про проведення окремої процесуальної дії в порядку міжнародного співробітництва керуватися критеріями персональної, універсальної, альтернативної підслідності, а також підслідності за зв'язком проваджень неможливо, оскільки всі вони розраховані на визначення органу, що здійснюватиме розслідування в цілому, і втрачають сенс, коли йдеться про окремо взятую процесуальну дію. Тож єдиним критерієм, який дозволяє визначити безпосереднього виконавця запиту, діяльність якого буде максимально ефективною, є критерій спеціалізації, який закладено в основу предметної (родової) підслідності. При визначенні відомчої належності виконавця міжнародного запиту також необхідно враховувати специфіку процесуальної дії, про проведення якої в такому запиті йдеться. Водночас визначення безпосереднього виконавця за територіальною ознакою передбачає три основних варіанти: (а) за місцезнаходженням особи, стосовно якої провадитимуться відповідні процесуальні дії; (б) за місцезнаходженням речей, документів тощо, що мають доказове значення й повинні бути вилучені за запитом компетентного органу іноземної держави; (в) за прогнозованим місцем учинення протиправних дій.

10. Етапами встановлення підслідності кримінального провадження, що здійснюватиметься у порядку перейняття, є: (а) кваліфікація діяння Генеральною прокуратурою України й, залежно від результатів, направлення запиту до НАБУ або до регіональної прокуратури за територіальністю; (б) скерування регіональною прокуратурою запиту до відповідної місцевої прокуратури згідно з правилами територіальної підслідності; (в) встановлення прокурором місцевої прокуратури органу досудового розслідування за правилами міжвідомчої й територіальної підслідності.

11. Нормативну оптимізацію інституту підслідності в кримінальному процесі України доцільно забезпечити шляхом внесення таких законодавчих коректив:

– ч. 3 ст. 37 КПК (з метою забезпечення повноти переліку винятків з правила про незмінність прокурора) після слів «звільнення з органу прокуратури» доповнити словами «у випадку зміни територіальної підслідності кримінального провадження»;

– ч. 3 ст. 37 КПК доповнити новим абзацом такого змісту: «Якщо при зміні підслідності кримінальне провадження буде віднесене до підслідності Національного антикорупційного бюро України, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури повинен не пізніше наступного робочого дня призначити прокурора для здійснення

процесуального керівництва в даному кримінальному провадженні з числа прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури»;

– відмовитися від винятків у визначенні підслідності НАБУ, що передбачені абзацами 2 і 3 п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК для попередження зловживань у цій сфері;

– змінити найменування ст. 216 КПК з «Підслідність» на «Міжвідомча підслідність», а ст. 218 КПК – з «Місце проведення досудового розслідування» на «Територіальна підслідність», що забезпечить відповідність назв змістовому наповненню цих статей;

– встановити часові межі (5-денний термін) для визначення прокурором підслідності в порядку ч. 2 ст. 218 КПК (коли розслідування розпочато слідчим, до компетенції якого дане провадження не належить), а також обов'язок оформлювати відповідною постановою рішення як про визначення іншої підслідності, так і про залишення провадження за слідчим, який його розпочав;

– у ч. 3 ст. 218 КПК замінити словосполучення «відповідний прокурор» на «керівник органу прокуратури», що усуне неоднозначність у тлумаченні й розумінні закону й попередить можливі спори про підслідність;

– ч. 5 ст. 218 КПК для усунення двоякого розуміння положень закону, викласти в наступній редакції: «Спори про підслідність між прокуратурами одного рівня вирішує керівник органу прокуратури вищого рівня»;

– термінологічно відкоригувати ч. 2 ст. 218 КПК з метою уникнення безпідставного ототожнення різних за своїм змістом та обсягом термінів «підслідність» і «компетенція», виклавши її в такій редакції: «Якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесено до його підслідності, він проводить розслідування, доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність»;

– у ч. 1 ст. 595 КПК слова «центральною органом України» замінити на «Генеральною прокуратурою України», що забезпечить узгодження положень цієї статті з ч. 4 ст. 595 КПК, а також з фактичною процедурою здійснення кримінального провадження у порядку перейняття.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Омаров А. А. Поняття «підслідність» у кримінальному провадженні: проблема визначення / А. А. Омаров // Право і суспільство. – 2015. – № 6. – С. 211–215.

2. Омаров А. А. Щодо деяких проблемних питань процедури передачі кримінальних проваджень за підслідністю / А. А. Омаров // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. – Серія «Юридичні науки». – 2016. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 114–117.

3. Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні:

історія виникнення й розвитку / А. А. Омаров // *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. – 2016. – № 2/1. – С. 143–147.

4. Омаров А. А. Порівняльно-правовий аналіз інституту підслідності: досвід іноземних держав / А. А. Омаров // *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту*. – Серія «Юриспруденція». – Одеса, 2016. – Вип. 19. – С. 158–162.

5. Омаров А. А. Види підслідності: проблеми доктринального визначення та прикладного правозастосування / А. А. Омаров // *Актуал. Пробл. вітчизняної юриспруденції*. – Дніпропетровськ, 2016. – Вип. 4 – С. 127–131.

6. Омаров А. А. Проблемні питання застосування інституту підслідності при здійсненні окремих форм міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства / А. А. Омаров // *Наук. вісн. публічного та приватного права*. – К., 2016. – Вип. 3. – С. 250–253.

7. Омаров А. А. Окремі проблеми визначення підслідності в кримінальному провадженні / А. А. Омаров // *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 11–12 груд. 2015 р.) – О.: Причорномор. фундація права, 2015. – С. 131–133.

8. Омаров А. А. Щодо особливостей категоріального апарату КПК країн пострадянського простору стосовно інституту підслідності / А. А. Омаров // *Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 квіт. 2016 р.) – Л.: Центр правн. ініціатив, 2016. – С. 25–28.

9. Омаров А. А. Співвідношення понять «підслідність», «компетенція», «юрисдикція», «підвідомчість» / А. А. Омаров // *Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 22–23 квіт. 2016 р.) – Запоріжжя : Істина, 2016. – Ч. 2. – С. 112–115.

10. Омаров А. А. Значення інституту підслідності в кримінальному провадженні / А. А. Омаров // *Актуальні питання кримінального процесу очима молодих дослідників* : матер. VII Всеукр. наук. конф. студентів і аспірантів, присвяч. 85-річчю з дня народж. акад. НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф., Заслуж. діяча науки і техніки України Ю. М. Грошевого (м. Харків, 24 трав. 2016 р.) – Х.: Право, 2016. – С. 185–186.

11. Омаров А. А. Взаємозв'язок підслідності та підсудності кримінальних проваджень / А. А. Омаров // *Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4–5 листоп. 2016 р.) – Дніпро : Прав. світ, 2016 – С. 150–154.

АНОТАЦІЯ

Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за

спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2017.

У роботі комплексно досліджено теоретичні і практичні аспекти нормативної регламентації інституту підслідності в кримінальному провадженні; удосконалено доктринальне визначення поняття підслідності як сукупності правил, дотримання яких дозволяє встановити орган, що має здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення; розкрито генезу теоретичних та нормативних основ інституту підслідності в кримінальному провадженні.

Охарактеризовано теоретичні підходи до визначення видів підслідності, здійснено їх доктринальну корекцію через призму законодавчих новацій та правозастосовної практики. Розглянуто специфіку реалізації інституту підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства.

На підставі проведеного дослідження, а також узагальнення правозастосовної практики виявлено недоліки правового регулювання інституту підслідності у кримінальному процесі, а також сформульовано науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: підслідність; інститут підслідності; види підслідності; кримінальне провадження; досудове розслідування.

АННОТАЦИЯ

Омаров А. А. – Институт подследственности в уголовном производстве. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика, судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2017.

Диссертация посвящена изучению теоретических и прикладных аспектов нормативной регламентации института подследственности в уголовном производстве; раскрыта генеза теоретических и нормативных основ института подследственности в уголовном производстве.

Под подследственностью предлагается понимать совокупность правил, соблюдение которых позволяет определить орган, который должен осуществлять досудебное расследование уголовного правонарушения.

Классифицируются виды подследственности на следующие группы, которые детально исследованы в работе, а именно: (а) межведомственную подследственность, к которой следует отнести предметную, персональную,

альтернативную, универсальную, по связи производств, и (б) внутриведомственную подследственность, которая основывается на правилах территориального распределения уголовных производств.

Анализируются проблемные вопросы касательно процедуры передачи уголовных производств по подследственности, на основании чего предложено внести в УПК Украины ряд нормативных корректив отдельных его положений.

Охарактеризованы теоретические подходы к определению видов подследственности, осуществлена их доктринальная коррекция через призму законодательных новаций и правоприменительной практики.

Исследована специфика реализации института подследственности при осуществлении международного сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства.

На основании проведённого исследования, обобщения правоприменительной практики выявлены недостатки правового регулирования института подследственности в уголовном процессе, а также сформулированы научно обоснованные предложения, направленные на совершенствование действующего уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: подследственность; институт подследственности; виды подследственности; уголовное производство; досудебное расследование.

SUMMARY

Omarov A.A. Institute of jurisdiction in criminal proceedings. - Manuscript copyright.

Thesis for the degree of Candidate of Juridical Sciences in specialty 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminalistics; Forensics; Operational Search Activity. - Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kharkiv, 2017.

In the work were comprehensively studied the theoretical and practical aspects of normative regulation of the Institute of jurisdiction in criminal proceedings; improved doctrinal definition of the jurisdiction as a set of rules adhering to which allows to establish the authority, which has to carry out the pre-trial investigation of criminal offenses; disclosed genesis of theoretical and legal framework of the Institute of jurisdiction in criminal proceedings.

Were characterized theoretical approaches to determining the types of jurisdiction and their doctrinal correction made in the light of legislative innovations and law enforcement. Was studied the specific character of the implementation of the institute of jurisdiction during the international cooperation in the field of criminal justice.

Based on the conducted research and generalization of enforcement practices were found deficiencies of legal regulation of the institute of jurisdiction in criminal proceedings and formulated scientifically based proposals aimed at

improving the current criminal procedural legislation.

Keywords: investigative jurisdiction; institute of jurisdiction; types of jurisdiction; criminal proceedings; pre-trial investigation.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Карпенко М. О.

Підписано до друку 24.04.2017 р. Формат 60х90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 1684

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.